

KORXONALARNING BANKROTLIK RISKINI BAHOLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11111850>

Umarova Hulkar Umidulloyevna

BuxDU Iqtisodiyot va turizm fakulteti

Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annotasiya

Mazkur maqolada korxonalarda bankrotlik riskini baholashda raqamli iqtisodiyotning o'rni va riskni baholashda raqamli texnologiyalarni qo'llash yo'llarini rivojlantirishning iqtisodiy ahamiyati bayon etilgan. Xalqaro amaliyotdan kelib chiqqan holda bankrotlik risklarni baholash jarayonlarining asosiy elementlari sifatida raqamli texnologiyalar va biznes modellari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar

Bankrotlik, raqamlashtirish, bankrotlik riski, raqamli texnologiyalar, biznes modellar, elektron biznes

Annotation

This article describes the role of the digital economy in assessing the risk of bankruptcy in enterprises and the economic importance of developing ways to use digital technologies in risk assessment. Based on international practice, digital technologies and business models are researched as the main elements of bankruptcy risk assessment processes.

Key words

Bankruptcy, digitization, bankruptcy risk, digital technologies, business models, e-business

Аннотация

В данной статье описывается роль цифровой экономики в оценке риска банкротства предприятий и экономическая значимость разработки способов использования цифровых технологий в оценке рисков. На основе международной практики исследуются цифровые технологии и бизнес-модели как основные элементы процессов оценки рисков банкротства.

Ключевые слова

Банкротство, цифровизация, риск банкротства, цифровые технологии, бизнес-модели, электронный бизнес

Kirish. So'nggi yillarda korxonalarni bankrotlik riskini baholashda raqamli iqtisodiyotning va raqamli texnologiyalar ahamiyati oshib bormoqda. Eng yangi

raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish va korxonalarda qo'llash biznes jarayonlarining samaradorligini oshirishi mumkin. Eng yangi texnologiyalar inson faoliyatining barcha yangi sohalari va sohalariga kirib borishi bilan an'anaviy yondashuvlar va ish uslublari o'zgaradi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo'lidan borish imkoniyatini beradi,"¹² degan so'zlari kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarni qo'llashda davlatimiz tomonidan keng imkoniyatlar yaratilayotganidan dalolat beradi. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va texnologik taraqqiyot sharoitida O'zbekistonning keyingi iqtisodiy rivojlanishini raqamli iqtisodiyotni rivojlantirmasdan tasavvur qilish qiyin. Bunda albatta korxonalar bankrotlik riskini oldini olishda raqamli iqtisodiyot va raqamli texnologiyalar ,electron tijorat kabilarni joriy etish- eng samarali vosita sifatida qo'llaniladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Mahalliy va jahon iqtisodiy fanlarida ushbu mavzu bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. Raqamli iqtisodiyotning paydo bo'lishi zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va Global Internet tarmog'isiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Iqtisodchi olimlar raqamli iqtisodiyotga turlicha ta'rif beradilar. «Raqamli iqtisodiyot» atamasi ikki olimning nom-lari bilan bog'liq-kanadalik iqtisodchi Don Tapskott va amerikalik axborot texnologiya (IT) mutaxassisi Nicholas Negroponte . 1995-yilda "Being Digital" kitobida Nikolas Negroponte "raqamli iqtisodiyot" atamasini qo'llagan. Ilmiy asarida uchta kesishidagan media tarmoqlarga (ommaviy axborot vositalar, (OAV) aloqa vositalari va kompyuterlar) asoslangan konvergentsiya modelini taklif etgan. Bunday birlashish natijasida yangi (raqamli) media shakllandi." Raqamli iqtisodiyot – internet orqali, elektron tijorat orqali tovarlar va xizmatlar savdosiga imkon beradi va uni amalga oshiradi. Raqamli iqtisodiyot uchta tarkibiy qismni o'z ichiga oladi: infratuzilma (qurilmalar, dasturiy ta'minot, telekommunikatsiya va boshqalar), elektron biznes (raqamli jarayonlar, tashkilotlarda) va elektron tijorat (tovarlarni onlayn sotish)" deb ta'rif berishgan . Gartner raqamli biznesni jismoniy va raqamli olamlarni bog'laydigan yangi biznes modellarining paydo bo'lishi deb ta'riflaydi..

¹² "Pravda Vostoka" gazetasi Raqamli iqtisodiyot: "Taraqqiyot sari qisqa yo'l- [Raqamlashtirish](#)" 17 sentyabr 2020 20199

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020 yildagi PF-6079-son.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida korxonalar bankrotlik risklarini baholashda raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar va elektron tijorat kabilardan foydalanish uchun mavjud modellar tahlili o'tkazildi unda guruhlash, taqqoslama tahlil, statistik tahlil kabi metodlardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Mamlakatimiz iqtisodiyotdagi tebranishlar raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalarni joriy etish, yangi istiqbolli loyihalar ustida ishlash, loyihalarni moliyaviy ta'minlash imkoniyatlarini baholash va moliyaviy ta'minot va investitsion faoliyatni rejalashtirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan bankrotlik risklarni oldindan ko'ra bilish kabilarni shart qilib qo'yimoqda. Raqamli iqtisodiyot – bu korxonalar faoliyati, bunda ishlab chiqarishning asosiy omili raqamli ma'lumotlarni ishlab chiqarish, katta hajmlarni qayta ishlash va tahlil natijalaridan foydalanish bo'lib, ular an'anaviy boshqaruv shakllariga nisbatan har xil turdagi mahsulotlar, texnologiyalar, asbob-uskunalar, saqlash, sotish, etkazib berish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Raqamli iqtisodiyot ko'plab afzalliklarga ega. Bu to'lovlarning narxini pasaytiradi va yangi daromad manbalarini ochadi. Onlayn bozorda, an'anaviy iqtisodiyotga nisbatan xizmatlar narxi pastroq (birinchi navbatda reklama xarajatlari kamayishi bilan bog'liq). Bundan tashqari, raqamli dunyoda tovarlar va xizmatlar tezda global bozorga chiqishi va dunyoning istalgan burchagidagi odamlar uchun ochiq bo'lishi mumkin. Shuning uchun ham raqamli iqtisodiyot va raqamli texnologiyalardan foydalanish korxonalar bankrotlik riski xafini kamaytirish yo'li bo'lishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning kelajakdagi rivojlanishi bir qator ilg'or raqamli texnologiyalarning muvaffaqiyatiga bog'liq bo'ladi. Bunday beshta texnologiyani ajratib ko'rsatish mumkin: ¹³

- 5G - aloqa;
- 3D - bosma;
- blokcheyn ;
- sun'iy intellekt (AI) ;
- virtual haqiqat.

Har bir raqamli texnologiya iqtisodiyotning bir qator an'anaviy sanoat tarmoqlariga va umuman korxonalar bankrotlik riski xafini kamaytirishda tubdan ta'sir ko'rsatishi mumkin .

5G- Beshinchi avlod mobil aloqa standarti texnologiyasi quyidagi vazifalarni hal qilishga mo'ljallangan:

- mobil trafik o'sishi ;

¹³ "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2020 yil

- tarmoqqa ulangan qurilmalar sonining ko'payishi ;
- yangi xizmatlarni joriy etishda kechikishlarni kamaytirish ;
- chastota spektrining yetishmasligi .

3D-bosma (Uch o'lchovli bo'shliq (grafika)) texnologiyalaridan foydalanish ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish, yangi, yuqori malakali ish o'rinlari bilan ta'minlashi kutilmoqda.

Blokcheyn - ma'lum qoidalarga muvofiq qurilgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan bloklarning doimiy ketma-ket zanjiri (bog'langan ro'yxat). Ko'pincha blok zanjirlarining nusxalari birbiridan mustaqil ravishda turli xil kompyuterlarda saqlanadi. Blokcheyn texnologiyasi tranzaksiyalarni amalga oshirishga imkon beradi - qimmatli ma'lumotni, masalan, valyutani yoki shartnoma majburiyatlarini nusxa ko'chirmasdan va nusxalarni taqqoslamasdan - ko'plab mustaqil va anonim foydalanuvchilar - tugunlar o'rtasida tarqatish usuli.¹⁴

Sun'iy intellekt (AI). Sun'iy intellekt texnologiyalari mashinani o'rganish, tasvirni aniqlash va nutq kabi ishlanmalarni o'z ichiga oladi. AI, AKT, media-sanoat, chakana savdo, sog'liqni saqlash va boshqa sohalarda qo'llaniladi. AI eng yaxshi uchta sohada amalga oshiriladi: telekommunikatsiya, avtomobilsozlik va moliyaviy xizmatlar.

Virtual voqeylik - texnik vositalar orqali yaratilgan dunyo, uning his-tuyg'ulari orqali insonga uzatiladi: ko'rish, eshitish, teginish va boshqalar. Virtual voqeylik ta'sirga ta'sir va reaksiyalarni taqlid qiladi. Haqiqiy his-tuyg'ularning ishonchli majmuasini yaratish uchun virtual voqeylikning xususiyatlari va qayta ta'siri (reaktsiya)ning kompyuter sintezi real vaqtda amalga oshiriladi. Virtual voqeylik texnologiyasi foydalanuvchini sun'iy yo'l bilan yaratilgan o'xshash (simulyatsiya qilingan) muhitga o'tkazish uchun kompyuter imkoniyatlaridan foydalanishga imkon beradi.

Ko'rib chiqilgan raamli texnologiyalar raqamli iqtisodiyotning eng yangi texnologiyalaridir, ularning paydo bo'lishi va rivojlanishi iqtisodiyotning barcha sohalariga va ijtimoiy faoliyatga, shu jumladan ishlab chiqarish, sog'liqni saqlash, ta'lim, moliyaviy xizmatlar, transport va boshqa sohalardagi barcha korxonalar bankrotlik riskini baholash va oldini olishda kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa sifatida aytish mumkinki, raqamli iqtisodiyot texnologik va biznes jarayonlari, ishlab chiqarish, logistika va tayyor mahsulotlarning savdosini raqamlashtirishni nazarda tutadi. Aholi va tadbirkorlik

¹⁴ РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ТУШУНЧАСИНИНГ МОҲИАТИ БЎЙИЧА ИЛМИЙ ЁНДАШУВЛАР
ТАҲЛИЛИТекст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес»Файзуллаев Жонибек
Негматуллаевич 2022у

sub'ektlarining davlat organlari bilan kontaktsiz aloqa shakllarini yanada rivojlantirish maqsadida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalining yangi versiyasi, Bosh vazirning tadbirkorlar murojaatlarini ko'rib chiqish virtual qabulxonasi "business.gov.uz" portali ishga tushirilgani raqamli iqtisodiyot rivoji yo'ldagi muhim qadamlardir.

Taklif va mulohaza qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot -mamlakatimizda asosiy kun tartibidagi masala sifatida qaralishi kerak. Raqamlashtirish borasida O'zbekiston dadil odimlar bilan ildamlamoqda. Raqamli iqtisodiyot insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshiradi, bu uning asosiy -foydasi sifatida qaralishi lozimdir. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida Yangi O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotiga raqamli iqtisodiyotni rivojlantirmasdan erishib bo'lmaydi. Barcha sohalarda raqamli texnologiyalarni joriy etishni takomillashtirish, olis hududlarda internet tarmog'idan foydalanishni kuchaytirish va insonlarning raqamli texnologiyalarni qo'llay olish bilim va malakalarini oshirish ustuvor vazifaga aylantirish lozimdir.

Suningdek risklarni himoya qilish maqsadida xavf-xatarni to'xtatish yoki sug'urtalashni qo'llash va xavfning salbiy oqibatlarini kamaytirish yoki qoplash mumkin bo'lgan chora-tadbirlar uchun turli xil raqamli texnologiyalardan foydalanish mumkin: opsiyonlar, fyucherslar, forwardlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020 yildagi PF-6079-son.

2. Артамонова, Н. А. Методы оценки предпринимательских рисков / Н. А. Артамонова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 22 (156) – С.237-240. URL: <https://moluch.ru/archive/156/43943/> (дата обращения: 01.04.2024)

3. **Рақамли иқтисодиёт тушунчасининг моҳияти бўйича илмий ёндашувлар таҳлили. Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес» Файзуллаев Жонибек Негматуллаевич, 2022у**

4. Journal Of Marketing, Business And Management (Jmbm) Www.Jmbm.Uz Volume 1, Issue 4 (June) Issn: 2181-3000 Page 34 Biznes Jarayonlarini Modellashtirishning Roli Va Ahamiyati Ismatov Utkir Rustamovich

5. Астахов А.М. Оценка риска: Учеб. пособие. - М.: ДМК Пресс, 2013;

6. Assessment of the risk of bankruptcy of the enterprise Jan, 20 2023

7. Iqtisodiyot Transdisiplinarlik bilish www.ugb.ro/etcjild. XIV,1/2011-son 2023y 248-259.
8. "Pravda Vostoka" gazetasi Raqamli iqtisodiyot: "Taraqqiyot sari qisqa yo'l-Raqamlashtirish" 17 sentyabr 2020 20199
9. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2020 yil.
10. Niyozova, I. (2023). The Reforms Implemented In The Higher Education System Of The Republic Of Uzbekistan And Their Achievement Of Financial Independence. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 38(38).
11. Таирова, М. М., & Гиязова, Н. Б. (2016). Поддержка предпринимательской деятельности в Узбекистане. International scientific review, (2 (12)), 105-107.
12. Таирова, М. М., & Кодирова, Н. Р. К. (2020). Инновация-концептуальная основа модернизации. Наука и образование сегодня, (2 (49)), 35-36.
13. Таирова, М. М., Абдуллаев, А. Ж., & Гиязова, Н. Б. (2016). Особенности маркетинга в агропромышленном комплексе. In Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования (pp. 3871-3873).
14. Niyozova, I. (2021). Mechanism of Implementation of Mandatory Health Insurance in Uzbekistan under Conditions of Increasing Integration Processes. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 7(7).
15. Navruz-Zoda, L. B., & Navruz-Zoda, Z. B. (2020). Improvement Of Social Prestige Of Entrepreneurial Companies In Bukhara Region. Academy, (3), 37-39.
7. Usmanova, A. B. (2022). Sport Tourism As A Sport And Form Of Activity. European Journal Of Innovation In Nonformal Education, 2(1), 212-214.
16. Усманова, А. (2022). The Current State And Analysis Of The Tourist Potential Of The Bukhara Region. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 15(15).
17. Navruz-Zoda, Z. (2023). Development Of Self-Employment Of The Population As A Factor Of Ensuring Economic Stability. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 33(33).
18. Rakhmatullaeva, F. M., & Aminova, N. B. (2022). Methodological Approaches To The Development Of Ecological Tourism Logistics. European Journal Of Innovation In Nonformal Education, 2(1), 207-211.
22. Dustova, A. (2022). Stimulating The Economic Growth Of Territories Through The

Development Of Regional Tourism. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 12(12).

19. Xasanova, S. (2023). Analysis of the Work Carried Out in Uzbekistan and the World to Prevent Tax Violations. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 3(12), 47-50.

20. Хаирова, Д. Р., & Сайфуллаева, М. И. (2021). Тенденции развития цементной индустрии в Узбекистане. Бюллетень науки и практики, 7(6), 358-362.

21. Сайфуллаева, М. (2023). РАЗВИТИЕ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ФАКТОР СТАБИЛЬНОГО РОСТА. Nashrlar, 368-371.

22. Qayimova, Z. (2023). Theoretical Aspects of the Development of the Socio-Economic Infrastructure of the Country. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 27(27).